

De koe Aagje van Jan Wit uit het Noord-Hollandse Oudendijk werd via bemiddeling van Arian de Goede voor 5000 gulden naar Amerika verkocht. Op de markt in Alkmaar sprak men er weken over

Vooral de kleine bedrijfjes in de oostelijke zandprovincies kregen het moeilijk in de crisis van de jaren dertig. De crisiswet leverde hen weinig voordeel op

Landbouwcrises lieten diepe sporen na, maar de koe kwam er sterker uit

Koe wist steeds weer raad met crisis

Drie landbouwcrises, die van 1880, die van 1930 en die van 2010: ze vragen om een vergelijking. Waren de melkveehouders in de goede jaren in slaap gesust, verloren ze de economie van hun bedrijf en de rentabiliteit van hun koeien uit het oog? Ze werden in ieder geval met de neus op de feiten gedrukt.

tekst Reimer Strikwerda

Was de grote landbouwcrisis, die begon in 1877 en bijna twintig jaar zou duren, te wijten aan 'sluimeren in het bedrijfelijk bewustzijn van de eigen onovertreffbaarheid'? Het was niemand minder dan de dierenarts en eerste hoofdinspecteur van het Nederlandsch Rundvee Stamboek, Gerardus Hengeveld, die deze suggestie deed. Hij kon het weten, hij maakte de crisis, maar vooral ook het voortraject mee.

Er is vaak geschreven over de jaren van voorspoed, zo rond het midden van de negentiende eeuw. Over boeren die slapend welgesteld werden, die in 'hun legendarischen rijkdom harddravers hielden en hun vrouwen in 't goud staken'. De verhalen over de gloriejaren, waarin de boerenstand aan zelfoverschatting

ten gronde ging, zijn sterk overdreven en maar al te graag door geschiedschrijvers overgenomen, zo vindt de landbouwhistoricus Jan Bieleman. In zijn recente standaardwerk 'Boeren in Nederland' schrijft hij dat 'de opvatting als zou de Nederlandse landbouw vóór de grote landbouwcrisis achterlijk zijn geweest in vergelijking met die in landen rondom ons en in ontwikkeling zou hebben gestagneerd, het product is van een historische mythevorming'.

Maar toch, de internationale landbouwtentoonstelling van 1884 in Amsterdam werd min of meer gehouden om de verhoudingen te laten zien. En rapporteur Luitje Broekema – de latere hoogleraar in Wageningen – kon er niet omheen te melden dat de tentoonstelling 'aantoon-

de dat werkelijk de Nederlandsche boer ten achter was; behalve met ons rundvee werden wij overigens op elk gebied door het buitenland verslagen'.

Oprichting landbouwuniversiteit

De in 1886 ingestelde staatscommissie, waarvan Broekema deel uitmaakte, kwam met ingrijpende voorstellen. Albert Jan Maat, de huidige voorzitter van LTO Nederland, vat de ontwikkeling bondig samen: 'De Nederlandse overheid besloot de boeren op alle mogelijke manieren te steunen. Zo werden leraren het land ingestuurd om agrariërs te vertellen wat ze hun vee moesten voeren en hoe ze hun grond moesten bewerken. De boeren verenigden zich in coöperaties, waardoor ze een stevige onderhandelingspositie kregen en samen nieuwe producten konden ontwikkelen. En de overheid investeerde in het landbouwonderwijs en gaf de aanzet tot de oprichting van een landbouwuniversiteit.'

In het licht van de huidige discussie is het aardig te zien dat de commissie ook adviseerde aan het ministerie van Economische Zaken een afdeling Landbouw toe te voegen. Commissievoorzitter Cornelis Jacob Sickses werd de eerste directeur-generaal – de voorloper van een lange lijst landbouwministers.

De door Maat genoemde leraren werden al snel gevolgd door de zuivelconsulenten. Zoals 'meester' Joannes Ament, die in zijn woonplaats, het Brabantse Tungleroy, naar Belgisch voorbeeld al in 1892 het eerste handkrachtfabriekje oprichtte. En Johannes Mesdag was in Friesland de grote stimulator van de melkcontrole. Samen met het Friesch Rundvee Stamboek, waar het optimisme hoogtij vierde.

In Friesland en ook in Noord-Holland mocht de malaise zich doen gelden, toen diverse landen hun grenzen sloten voor de zwartbonten, ontdekten de Amerikanen hun verdiensten als melkgeefsters. En ze hadden voor de beste dieren enorme bedragen over. Het waren niet alleen de 'topfokkers' van die dagen die profiteerden. Wie de eerste afleveringen van de Amerikaanse holsteinstamboeken doorbladert, ziet de namen van soms tientallen boeren uit Noord-Hollandse en Friese dorpjes. Velen maakten dankbaar gebruik van het exportwerk van mannen als Arian de Goede uit Purmerend en Kornelis Nannes Kuperus uit Marssum. De laatste was naast exporteur een succesvol fokker en (natuurlijk) bestuurslid van het jonge stamboek.

Stamboeken exportstimulatoren

Toen Amerika bijna 8000 Nederlandse dieren had geïmporteerd, vond men het welletjes. De grenzen werden voorgoed gesloten. Dat betekende een geduchte tegenvaller voor de Nederlandse boeren, maar ook voor de stamboeken, die een groot deel van hun leden zagen vertrekken. En zo moest achteraf geconstateerd worden dat de stamboeken de export van de beste exemplaren hadden helpen bevorderen. Als 'adresboeken' waren ze

geslaagd, maar hun fokkerijdoelstelling was mislukt.

Maar toch, Luitje Broekema kon in 1913 constateren dat 'ons vee zijn eeuwenouden roem niet alleen heeft gehandhaafd, maar verhoogd, zijn gebruiks- en fokwaarde wordt in den vreemde steeds meer en in steeds ruimeren kring ge waardeerd'.

De Nederlandse koe had de grote crisis getrotseerd.

Melkbron werd Pronkje

De volgende crisis diende zich aan rond 1930. Opnieuw waren het eerst de akkerbouwers die te maken kregen met dramatisch dalende prijzen voor hun producten. Het gevolg was dat veel akkerbouwers koeien gingen houden en op die meerproductie was de toch al fragiele melkmarkt niet berekend. Overigens was de productie per koe na een aanvankelijke opleving door meer krachtvoer en beter graslandbeheer (met kunstmest) nauwelijks gestegen.

Opnieuw leek zich – zeker in de traditionele weidegebieden – een zelfgenoegzaamheid te openbaren, waartegen sommige veeteeltconsulenten stelling namen. Het mooiste voorbeeld gaf consulent Kees Zwagerman, die in Noord-Holland te hulp werd geroepen om de veehouders tot inkeer te krijgen.

'Al wat naar mode, luxe of sport zweemt, moet onmiddellijk ondergeschikt gemaakt worden aan het streven naar een erfelijk hoog productievermogen.' Hij vond het typerend voor de bedenkelijke mentaliteit in de fokkerij van die dagen dat modenamen als Juweeltje, Mooi en Pronkje de plaats hadden ingenomen van ouderwetse koeiennamen als Melkbron, Botermijn en Melkvat.

De Nederlandse overheid kwam in 1933 met crisismaatregelen, die een beheersing van de melkveestapel – die ook de vleesmarkt voorzag – beoogden. Niet alleen werd het aantal kalveren dat mocht worden aangehouden voor opfok, beperkt, ook werden volwassen koeien overgenomen door de Crisis Rundvee-centrale. Tijdens het eerste jaar ging het om maar liefst 120.000 koeien. Het doel van de regeling bleef uit: de veehouders verkochten hun minst productieve of zieke koeien. Nooit eerder steeg de gemiddelde productie per koe harder.

De crisismaatregel hield onder meer in dat 'meerwaardige' bedrijven – in de praktijk betekende dat bedrijven die bij de stamboeken waren aangesloten – meer kalveren mochten aanhouden. Bovendien mochten ze uit hoogproductieve koeien stierkalveren voor de fokkerij aanhouden. Het werden, ondanks alles, goede tijden voor de stamboeken en (zeker in Friesland) voor de melkcontrole. Het stamboek NRS dacht er zelfs even aan de regering in te fluisteren dat slechts stamboekstieren mochten worden gebruikt. Zover kwam het (nog) niet, maar de regel zette wel een tendens in werking, waarbij de kleine rassen meer en meer in de verdrukking raakten.

Fokkersroem geen garantie

Overigens, de latere Friese stamboekvoorzitter Sijtze Kingma uit Boksum herinnerde er eens aan dat het de fokkers in de crisisjaren van de jaren dertig, die hij had meegemaakt, ontbrak aan mogelijkheden. 'Wie in de fokkerij iets wil presteren, moet zo nu en dan durven uitgeven en bovendien het beste materiaal voor de eigen stal bewaren.' En Kingma had ervaren: 'In slechte ja-

ren is dat niet altijd gemakkelijk uit te voeren.'

Het waren vooral de zelfkazers en de kleine zandboeren die in de problemen kwamen, maar door de extreem lage vee- en melkprijzen moesten ook veel boeren in de vanouds rijke gebieden boelgoed houden. In 1931 werd de verkoop van de beroemde stal van exporteur Kuperus in Marssum, waar intussen zoon Jacob Dirk Kuperus boerde, aangekondigd. Het boelgoed werd nog met een dag of tien uitgesteld om de kans op wat betere prijzen te vergroten. Maar het mocht niet baten, zelfs in die korte periode bleken de vee-prijzen nog meer gedaald te zijn.

Het boelgoed van Eelke Wesbank in Winsum, de nationaal bekende voorvechter voor meer sociale pachtovereenkomsten, was in maart 1935 niet meer af te wenden. In de stal waren bekende productiekampioenes gefokt, die zelfs tot in Zuid-Afrika van zich hadden doen horen. Ze gingen voor een prikje weg: slechts acht koeien brachten meer dan tweehonderd gulden op.

De crisis van de jaren dertig liet diepe sporen na in veel boerenfamilies, de Nederlandse koeien kwamen er sterker uit tevoorschijn.

Versobering blijkt nog mogelijk

Al zijn de omstandigheden lang niet vergelijkbaar, ook de huidige crisis kwam overwaaien uit Amerika. Daar zijn – ook in de veehouderijsector – de gevolgen veel groter, onder meer door het hardere beleid van de banken.

Niet anders dan in het voortraject naar de crisis van de jaren tachtig was de Nederlandse rundveestapel geplaagd door uitbraken van besmettelijke ziekten: toen de veepest en de longziekte, nu legde onder meer de uitbraak van mond- en klauwzeer de export van vee goeddeels stil. Maar de hoge melkprijs maakte veel goed: er werden volop plannen gemaakt. En in verschillende delen van de wereld werd een belangrijke doorbraak in de

veeverbetering bereikt. Het seksen van sperma werd eindelijk werkelijkheid op praktijkschaal. Er hing een prijskaartje aan: de bevruchtingsresultaten waren lager, de prijs van het sperma hoger.

De dramatisch lage melkprijzen van het jongste boekjaar zullen niet zonder gevolgen blijven. Uit de Verenigde Staten kwam al het bericht dat het gebruik van gesekst sperma in 2009 duidelijk daalde, terwijl het voor lagere prijzen dan voorheen werd aangeboden. Het zijn geluiden die ook in de West-Europese landen intussen zijn te beluisteren.

De huidige crisis heeft ook gezorgd voor een versoberingsbeleid op het gebied van de krachtvoorziening. Uit de jaarberichten van diverse veevoerbedrijven blijkt dat de verkopen vorig jaar beduidend zijn gedaald. Melkveehouders hebben massaal gekozen voor rantsoenen die meer dan voorheen gebaseerd zijn op ruwvoer van het eigen bedrijf. Enige rationalisering in een periode waarin de marges klein zijn geworden, was kennelijk nog mogelijk. De jongste melkcontrolecijfers gaven immers geen daling van de melkproductie per koe aan.

Bezuinigen op sperma

Hoe zal de Nederlandse koe de crisis overleven? Ze zal duurzamer zijn, zo is de veronderstelling. De lijsten van duurzaam en economisch succesvolle bedrijven zullen in de toekomst hoger scoren dan die van bedrijven met de hoogste melkproductie. Een ontwikkeling die al in de 'goede' jaren was ingezet.

Laten we voor een zinnig advies in bange tijden sperma-importeur Walter Liebregts maar even aan het woord laten: 'Nu bezuinigen op spermakosten breekt u later op. Verkeerde stierkeuzes leiden tot hoge veekosten in de toekomst. Vast staat dat dit geld kost, of de melkprijs nu hoog of laag is.'

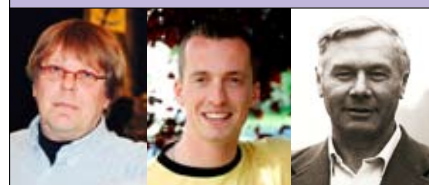
Achteraf zullen we zeker constateren: de crisis van 2010 heeft ook winst opgeleverd. |

De huidige crisis leert dat een betere benutting van het eigen ruwvoer nog mogelijkheden biedt in de race naar rationaliteit en duurzaamheid

Guy Nantier heeft eind mei de Belgische Emile Désirantprijs ontvangen uit handen van de Belgische eerste minister Yves Letermé. Guy Nantier (52) is chef redactie Vee- en vlees en levert ook redactionele bijdragen aan Vee- en vlees. Nantier kreeg zijn prijs als beloning voor zijn journalistieke werk, alsook voor het schrijven van het boek *Dubbel gespierd*. De jury – personen uit de journalistiek en landbouwwetenschap en van de overheid – prees de objectiviteit van de berichtgevingen en de originele invalshoek van het voorwoord dat Nantier schrijft voor *Vee- en vlees*.

De Emile Désirantprijs wordt eens in de drie jaar uitgereikt en is een initiatief van de Belgische Vereniging van Landbouwjournalisten (BVJL).

Guy Nantier Florus Pellikaan Pieter Vanhoef

Vee- en vleesredacteur **Florus Pellikaan** (26) ontving eveneens een journalistieke prijs. Voor zijn bijdrage 'Overzomeren met een lage melkprijs' ontving hij de Zilveren Greep. De Zilveren Greep is een prijs van de Nederlandse Vereniging van Landbouwjournalisten (NVJL). De jury noemde het artikel journalistiek sterk en goed getimed en prees de introductie van het woord 'overzomeren' in de titel.

Op 2 juni is op 84-jarige leeftijd **Pieter Vanhoef** overleden. De melkveehouder uit het Vlaams-Limburgse Kinrooi was van 1977 tot 1988 voorzitter van de Provinciale Vereniging van Kwekers en Houders van Limburg. Mede door zijn inzet voor samenwerking over provinciegrenzen heen was hij betrokken bij de totstandkoming van VRV. Vanhoef was een pleitbezorger voor de inbreng van holsteingenen in de roodbontsector. Op het eigen bedrijf, waar al vroeg zoon Paul de verantwoordelijkheid kreeg, zorgde dat voor succes in de vorm van Nortop. De BC Topperdochter reisde in 1992 af naar de NRM, waar ze de seniorentitel roodbont opeiste.